

Tuuli Nyman

Saavutettavaa somea

Visuaalisen saavutettavuuden huomioiminen
Instagramissa kohderyhmänä näkövammaiset
käyttäjät

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Medianomi

Viestinnän tutkinto-ohjelma

Opinnäytetyö

18.4.2023

Tiivistelmä

Tekijä:	Tuuli Nyman
Otsikko:	Saavutettavaa somea – Visuaalisen saavutettavuuden huomioiminen Instagramissa kohderyhmänä näkövammaiset käyttäjät
Sivumäärä:	31
Aika:	18.4.2023
Tutkinto:	Medianomi
Tutkinto-ohjelma:	Viestinnän tutkinto-ohjelma
Suuntautumisvaihtoehto:	Graafinen suunnittelu
Ohjaajat:	Lehtori Katri Myllylä Puhtaat ja kestävätkä ratkaisut -innovaatiokeskittymän tiimivastaava Timo Nykopp

---

Tässä opinnäytetyössä perehdytään näkövammaisten sosiaalisen median käyttäjien saavutettavuustarpeisiin ja tarkastellaan, millä konkreettisilla keinoilla Instagramin visuaaliset sisällöt pystytään tuomaan näkövammaisten käytettäviksi. Työssä perehdytään ensin saavutettavuuden käsitteeseen sekä näkövammaisiin sosiaalisen median käyttäjäryhmään, jotta näitä lähtökohtia suunnitteluun ymmärrettäisiin paremmin. Tarkoituksena on selvittää ne visuaalisen saavutettavuuden konkreettiset keinot, joilla näkövammaiset käyttäjät voivat käyttää Instagramia sekä tarkastella Instagramin mahdollistaman visuaalisen saavutettavuuden puutteita.

Opinnäytetyö toteutetaan Metropolia ammattikorkeakoulun Puhtaat ja kestävätkä ratkaisut -innovaatiokeskittymää ajatellen. Laadin innovaatiokeskittymälle sosiaalisen median käytön ohjeistusta opinnäytetyön rinnalla ja käytän tämän opinnäytetyön tuloksia apuna saavutettavuuden osion laatimiseen. Opinnäytetyö toteutetaan kirjallisuuskatsaus-tyyppisin menetelmin. Lähestyn aihetta kartoittamalla, mitä saavutettavuuden ja näkövammaisuuden käsitteillä tarkoitetaan ja millaisia tarpeita näkövammaisilla henkilöillä on sosiaalisen median visuaalista saavutettavuutta tarkastellen.

Tässä opinnäytetyössä korostuu saavutettavuuden tärkeys ja myös lainsäädännöllinen vaatimus sen toteuttamiseen. Opinnäytetyön tuloksena syntyi katsaus Instagramin visuaalisen saavutettavuuden keinoihin, joita pystytään soveltamaan Puhtaat ja kestävätkä ratkaisut -innovaatiokeskittymän sosiaalisen median ohjeistuksen laatimisessa.

Avainsanat:	Saavutettavuus, visuaalinen saavutettavuus, näkövammaisuus, sosiaalinen media, Instagram
-------------	--

Tämän opinnäytetyön alkuperä on tarkastettu Turnitin Originality Check -ohjelmalla.

Abstract

Author: Tuuli Nyman
Title: Accessible Social Media – Visual Accessibility on Instagram Considering Visually Impaired Users
Number of Pages: 31 pages
Date: 18 April 2023

Degree: Bachelor of Culture and Arts
Degree Programme: Media
Specialisation option: Graphic Design
Instructor(s): Katri Myllylä, Senior Lecturer
Timo Nykopp, Team Leader of Clean and Sustainable Solutions innovation hub, Metropolia University of Applied Sciences

---

This final project focuses on the accessibility-related needs of those social media users who are visually impaired and focuses on finding the concrete ways to make Instagram's visual content more accessible. To provide the reader broader perspective on the topic, the study begins by defining the overall concept of accessibility. The purpose is to discover concrete ways to make sure the visually impaired users can use Instagram as accessibly as possible and also to examine Instagram's possible flaws in terms of accessibility.

This study is produced with Metropolia University of Applied Sciences' innovation hub Clean and Sustainable Solutions in mind. The innovation hub is constructing social media guidance for its operators and the results of this project are used to create an understanding of visual accessibility as a part of the project. The topic is approached by the means of a literature survey to study the concept of accessibility and to learn about different kinds of visual impairments considering the accessibility needs. The ways of making digital world accessible are in constant process and developing. Therefore, it was important to ensure that the sources of the study were not outdated.

This final project highlights the importance of accessibility and presents the legislative requirement that demands the public sector to make its digital contents accessible. The result of this project is an overview of the concrete ways to implement visual accessibility on Instagram. These discoveries can be used in preparing the social media instructions for the Clean and Sustainable Solutions innovation hub.

Keywords: Accessibility, visual accessibility, visual impairment, social media, Instagram

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Saavutettavuus	2
2.1	Mitä saavutettavuus on?	3
2.2	Erilaisia saavutettavuustarpeita	4
2.3	Suunnittele kaikille -periaate	6
2.4	Laki digitaalisten palveluiden tarjoamisesta ja WCAG	9
3	Näkövammaisuus	12
3.1	Sokeus ja heikkonäköisyys	12
3.2	Katsaus apuvälineisiin	14
4	Saavutettavuuden huomioiminen Instagramin julkaisuissa	16
4.1	Instagram somealustana	16
4.2	Kuvasisällöt	17
4.3	Videosisällöt	21
4.4	Kirjaintyyppien visuaalinen saavutettavuus	23
4.5	Hashtagit ja emojiit	26
5	Lopuksi	27
	Lähteet	29
	Kuvalähteet	31

1 Johdanto

Tässä opinnäytetyössä perehdytään näkövammaisten sosiaalisen median käyttäjien saavutettavuustarpeisiin ja tarkastellaan, millä konkreettisilla keinoilla Instagramin visuaaliset sisällöt pystytään tuomaan näkövammaisten käytettäviksi. Näkövammaiset käyttäjäryhmänä jäävät usein unohduksiin visuaalisuuteen perustuvaa sosiaalista mediaa tehtäessä. Saatetaan helposti ajatella, että eiväthän he näe. Erilaiset käyttäjäryhmät erilaisine tarpeineen tulee kuitenkin ottaa huomioon myös sosiaalisen median kentällä toimittaessa.

Saavutettavuuden käsitettä tarkastellaan aluksi laajempänä kokonaisuutena ja lopulta perehdytään tarkemmin näkövammaisten käyttäjien tarpeisiin. Ensin tehdään katsaus saavutettavuuteen ja sen periaatteisiin, erilaisiin mahdollisiin saavutettavuustarpeisiin ja saavutettavuuden toteuttamista ohjaavaan lainsäädäntöön, eli Digipalvelulakiin.

Seuraavaksi käsitellään näkövammaisuutta määritellen opinnäytetyöhön lähempään tarkasteluun sokeat ja heikkonäköiset. Näkövammaisten kohdalla tarkastellaan erilaisia apuvälineitä kuten ruudunlukijat, joiden avulla digitaalisten laitteiden käyttö helpottuu heidän kohdallaan. Pohdin näkövammaisia yhtenä sosiaalisen median käyttäjäryhmistä ja sosiaalisen median käytön erityispiirteitä heidän kohdallaan.

Erilaiset värinäön häiriöt rajaan opinnäytetyön ulkopuolelle, sillä ne eivät sellaisenaan kuulu näkövammaisuuden luokittelun alle. Värinäön häiriöitä sivutaan vain siltä osin, kun ne vaikuttavat heikkonäköisille toteutettavaan saavutettavuuteen. Rajaan työn ulkopuolelle myös kognitiiviset, motoriset ja auditiiviset saavutettavuustarpeet käytyäni ne pääpiirteittäin läpi.

Lähestymiseni opinnäytetyötä kohtaan on kirjallisuuskatsaustyyppinen. Saavutettavuus aiheena lainsäädännöllisine velvoitteineen on verrattain uusi ja tieto voi vanhentua nopeasti, joten lähdemateriaali on täytynyt rajata melko tuoreisiin julkaisuihin.

Työstän Metropolia ammattikorkeakoulun Puhtaat ja kestävät ratkaisut - innovaatiokeskittymän toimijoille ohjeistusta sosiaalisen median julkaisujen tekemiseen. Opas laaditaan organisaatioiden sosiaalisen median julkaisuja tekeviä henkilöitä ajatellen. Tämä opinnäytetyö toimii ikään kuin rinnakkaisena työnä sille, eräänlaisena pohjatutkimuksena. Tutkin tässä opinnäytetyössä vain yhtä osaa saavutettavuudesta, josta kerron tulevassa oppaassa laajemmin.

Opinnäytetyön tavoitteena on siis selvittää ne konkreettiset keinot, joilla visuaaliseen toteutukseen pohjaama informaatio saadaan tuotua esiin heille, jotka eivät pysty sitä näkemään ollenkaan tai näkevät hyvin heikosti. Tavoitteena on myös lisätä sekä omaa että muidenkin alan osaajien tietämystä saavutettavuuden toteuttamisesta käyttäjäryhmänä näkövammaiset Instagramin käyttäjät ja hyödyntää tätä tietoa suunnitellessa organisaatiolle ohjeistusta sosiaalisen median julkaisujen toteuttamiseen.

Koen aiheen myös erittäin tärkeäksi ja ajankohtaiseksi. Tieto keskittyy yhä enemmän sähköisille alustoille ja aineisto jonka tulisi olla kaikille saavutettavaa on usein visuaalisessa muodossa. On tärkeää, että ymmärrämme aina vain enemmän keinoista, joilla saada kaikki käyttäjäryhmät erilaisine tarpeineen informaation äärelle.

2 Saavutettavuus

Tässä luvussa käsitellään saavutettavuutta suurempana kokonaisuutena ja avataan aiheeseen liittyvää termistöä. Tämän opinnäytetyön kannalta on hyvä ymmärtää saavutettavuutta ensin laajemmasta vinkkelistä, ennen kuin myöhemmin perehdytään tarkemmin visuaalisen saavutettavuuden ja sosiaalisen median teemoihin. Tässä luvussa käydään läpi, miksi saavutettavuus oikeastaan on tärkeää. Luvussa tehdään katsaus erilaisiin mahdollisiin saavutettavuustarpeisiin ja myös saavutettavuuden neljään osa-alueeseen: visuaaliseen, auditiiviseen, kognitiiviseen ja motoriseen saavutettavuuteen. Lisäksi tutustutaan saavutettavuutta velvoittavaan

lainsäädäntöön, johon saavutettavuuden toteuttaminen julkisen sektorin toimijoilla pohjautuu.

2.1 Mitä saavutettavuus on?

Saavutettavuudella tarkoitetaan yhdenvertaista suunnittelua, jossa huomioidaan erilaisten ihmisten eli käyttäjien tarpeet. Saavutettavuus merkitsee sitä, että jokin asia on helposti käytettävissä käyttäjän ominaisuuksista riippumatta (Hermiö, Merimaa, Wallin, Wegmüller & Åman Kyyrö 2021, 67). Saavutettavuus voidaan huomioida esimerkiksi digitaalisia sisältöjä suunniteltaessa värinäön häiriöistä kärsivät tai kuulovammaiset käyttäjät huomioiden tai rakennusten ja tilojen suunnittelussa pyörätuolilla liikkuvia ajatellen. Jälkimmäistä, niin sanottua fyysistä saavutettavuutta kutsutaan esteettömyydeksi. Esteettömyyttä sivutaan tässä opinnäytetyössä vain paikoin, siltä osin kuin se on vertailun ja havainnollistamisen kannalta olennaista.

Erilaisten palveluiden ja digitaalisten sisältöjen helppokäyttöisyys ja helposti lähestyttävyyys ovat saavutettavuuden avainasioita. Digitaalisessa maailmassa saavutettavuudella tarkoitetaan sitä, että informaatio esitetään tavoilla, joilla se on kaikkien saatavilla. Käyttäjän ominaisuudet eivät saa estää palvelun käyttöä ja sisällön äärelle pääsyä. Kaikilla ihmisillä tulee olla yhtäläiset oikeudet saada palvelua, löytää tietoa ja osallistua toimintaan myös digitaalisilla alustoilla. (Selovuo 2019, 13.)

Saavutettavuutta saatetaan helposti ajatella vain yksittäisten, satunnaisten ja marginaalisten käyttäjien tarpeena. Pelkästään Suomessa on arvioitu olevan yli miljoona ihmistä, joilla on erilaisia haasteita digitaalisten palveluiden tai laitteiden käytössä. Haasteita tulee varsinkin silloin, jos saavutettavuuteen ei ole kiinnitetty huomiota. (Aluehallintovirasto i.a.) Saavutettavuuden huomioiminen saattaa helposti unohtua, jos sitä ei koe itseä koskettavaksi asiaksi. Saavutettavuustarpeet koskettavat kuitenkin usein meistä jokaista, viimeistään vanhetessamme. Näkö ja kuulo saattavat ikääntyessä heiketä, eikä liikkuminenkaan ole enää niin vaivatonta. Voi myös tehdä pienen ajatusleikin ja

mieltä, kuinka monta saavutettavuustarpeista henkilöä omassa lähipiirissä tällä hetkellä on ja millaisesta saavutettavuuden huomioimisesta he hyötyisivät. Tässä opinnäytetyössä käyn läpi erilaisia mahdollisia saavutettavuustarpeita ja niihin johtavia tilanteita läpi myöhemmin tässä opinnäytetyössä.

Saavutettavuudesta hyötyvät usein kaikki, eivätkä pelkästään saavutettavan suunnittelun varsinaiset kohderyhmät. Saavutettavuus on toisille välttämätöntä, mutta hyödyksi kaikille muillekin. Siksi saavutettavuusajattelu kannattaa ottaa mukaan kaikkeen suunnitteluun alusta asti ja suunnitella jo lähtökohtaisesti kaikille ”suunnittele kaikille”- periaatetta noudattaen. Tutustutaan tähän periaatteeseen luvussa 2.3.

Saavutettavuudessa on kyse tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden toteutumisesta. Saavutettavuuden keinoin pyritään helpottamaan erilaisten käyttäjien osallistumista palveluiden ja erilaisten digitaalisten sisältöjen piiriin jättämättä ketään ulkopuolelle. Saavutettavuuden huomiointi on lisäksi hyvää ja tiedostavaa suunnittelua. Saavutettavuuteen velvoittaa myös Laki digitaalisten palveluiden tarjoamisesta (Finlex 2019), jota tarkastellaan tarkemmin tämän opinnäytetyön luvussa 2.4. Saavutettavuutta ei voida kaikissa tapauksissa toteuttaa täydellisesti, mutta siihen tulisi pyrkiä niiltä osin kuin se on mahdollista. Saavutettavuuden sudenkuoppia ja mahdollisuuksia tulisi jatkuvasti myös selvittää ja kehittää.

2.2 Erilaisia saavutettavuustarpeita

Jokaisella meillä tulee elämänsä aikana vastaan saavutettavuustarpeita. Jotkut syntyvät esimerkiksi tietyn vamman tai ominaisuuden kanssa, mutta jokaisen ihmisen kyvykkyys myös muuttuu elämän varrella (Raffaelli 2020, 7). Ihmisellä voi olla esimerkiksi liikuntavamma, jolloin pyörätuolia tarvitaan käytössä jatkuvasti. Vamma voi olla myös hetkellinen, kuten käden murtuma. Saavutettavuus astuu kuvaan myös esimerkiksi silloin, kun rajoite on vain hetkellinen, kuten lapsen kantaminen (vain yksi käsi käytössä). Tällöin puhutaan tilapäisestä saavutettavuustarpeesta (Vastuullinen tiede 2019). Kun

vanhenemme, kuvioon astuvat mukaan usein erilaiset apuvälineet kuulolaitteesta rollaattoriin, kun sekä kuuloaistimme että motoriikkamme heikkenee.

Saavutettavuudesta puhuttaessa onkin hyvä muistaa, että päivästä ja hetkestä riippuen meistä jokainen kokee saavutettavuustarpeita. Kun ajatellaan saavutettavuutta, ajatellaan usein esimerkiksi näkö- tai kuulorajoitteisia ihmisiä ja heidän tarpeidensa ratkomista saavutettavuuden keinoin. Tämä on toki yksi suuri ja tärkeä saavutettavuuden aspekti, mutta saavutettavuuteen (ja saavuttamattomuuteen) vaikuttavat monet muutkin tekijät. Esimerkiksi niinkin yksinkertainen asia kuin huonosti nukuttu yö vaikuttaa ihmisen kognitiiviseen ja mahdollisesti motoriseen toimintakykyyn. Myöskin erilaiset mielialat ovat suuri vaikuttava tekijä. Kiukkuisena saattaa operoida esimerkiksi jotakin tiettyä käyttöliittymää eri tavalla kuin tyytyväisenä, jolloin käyttäjäkokemus onkin aivan eri.

Saavutettavuus voidaan jakaa neljään eri osa-alueeseen: visuaalinen-, auditiivinen-, motorinen- ja kognitiivinen saavutettavuus (kuva 1) Visuaalisen saavutettavuuden alle kuuluvat erilaiset värinäön häiriöt, näkövammaisuus ja heikkonäköisyys. Auditiiviseen saavutettavuuteen vaikuttavat puolestaan kuulovammaisuus ja heikkokuuloisuus. Motorisen saavutettavuuden haasteita voivat olla esimerkiksi kyvyttömyys käyttää tietokoneen hiirtä, pyörätuolilla liikkuminen, lyhyt reagointiaika tai rajoittuneet liikeradat. Kognitiiviseen saavutettavuuteen haasteita voivat tuoda esimerkiksi oppimisen ja keskittymisen vaikeudet. (Gilbert 2019, 147.)

Kuva 1. Saavutettavuuden neljä osa-aluetta ja esimerkkejä mahdollisista haasteista (Selovuo 2019, 114 & Selkeästi meille i.a.)

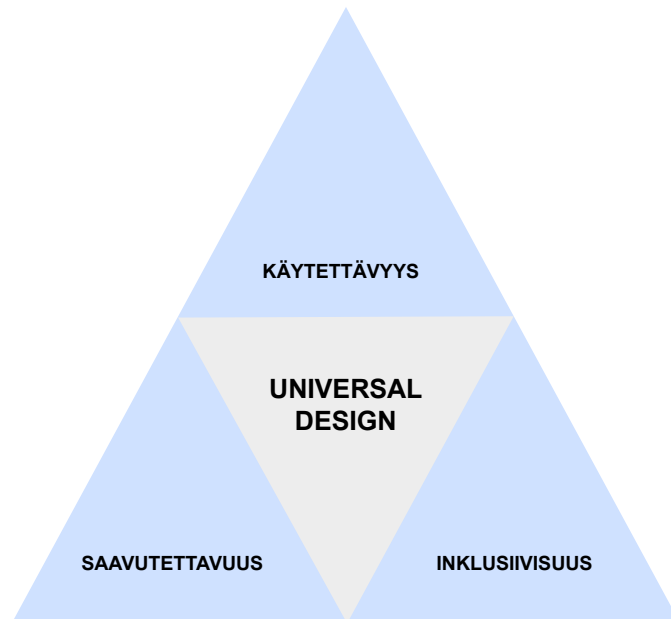
Usein jää helposti huomioimatta, että samalla henkilöllä voi olla useita saavutettavuustarpeita samanaikaisesti. Esimerkiksi sokea käyttäjä saattaa yrittää käyttää päätelaitetta meluisassa ympäristössä tai kuulovammainen käyttäjä saattaa olla myös värisokea. Kaikkien eri tarpeiden huomioonottaminen saattaa olla hankalaa, mutta hyvässä suunnittelutyössä tulee ottaa huomioon erilaiset mutta samanaikaiset tarpeet aina siltä osin, kun se on mahdollista.

2.3 Suunnittele kaikille -periaate

Suunnittele kaikille -periaate (eng. Design for All tai Universal Design) on keskeinen tekijä saavutettavuudesta puhuttaessa. Se tarkoittaa nimensä mukaisesti kaikille suunnittelemista tarkoin rajattujen käyttäjäryhmien sijaan. Saavutettavuudesta hyötyvät usein kaikki käyttäjät, joten saavutettavuusajattelu kannattaa ottaa mukaan kaikkeen suunnitteluun alusta asti jo lähtökohtaisesti. Suunnittele kaikille -periaate kehottaa suunnittelemaan jo alun alkaenkin palvelun, jota erilaiset ihmiset voivat hyödyntää. (Aluehallintovirasto i.a.)

Suunnittele kaikille -periaatteella toteutetut sisällöt hyödyttävät saavutettavuustarpeisia henkilöitä, mutta samanaikaisesti niistä ei ole mitään haittaa heille, joilla ei samanlaisia tarpeita ole. Päinvastoin, tällaisen periaatteen mukaan toteutetuista sisällöistä voi olla paljonkin hyötyä muillekin käyttäjille. Esimerkkinä videoiden tekstitys: normaalikuuloisetkin käyttäjät hyötyvät kuulovammaisia varten luoduista videoiden tekstityksistä, jos ovat tilanteessa jossa eivät voi kuunnella videota. (Aluehallintovirasto i.a.)

Myös inklusiivisuus on tärkeä termi kaikille suunniteltaessa. Inklusiivisuudella tarkoitetaan huomioon ottamista ja mukaan lukemista, yhdenvertaista suunnittelua. Suunnittelutyössä se merkitsee sitä, että pyritään ottamaan huomioon erilaiset käyttäjäryhmät erilaisine tarpeineen ja lähtökohtineen. Eksklusiivisuudella puolestaan tarkoitetaan ulkopuolelle jättämistä, huomiotta jättämistä ja poissulkemista. Eksklusiivisuus on siis inklusiivisuuden vastakohta. Eksklusiivisuuden huomaaminen on usein lähtökohtana inklusiiviselle suunnittelulle eli poissulkemisen toteamisen tulisi toimia indikaattorina yhdenvertaisen suunnittelun rakentamiselle. (Holmes 2018,1.) Saavutettavuus, inklusiivisuus ja käytettävyys muodostavat yhdessä pohjan Suunnittele kaikille -periaatteen eli kansainvälisemmin Universal Designin toteutumiselle (kuva 2).

Kuva 2. Kaikille saavutettavan suunnittelun kulmakivet (University of Washington, i.a.)

Käyttäjälähtöinen suunnittelu on avainsana ”kaikille suunnittelemisessa” ja saavutettavuudessa. Käyttäjinä voidaan tällöin ajatella tarkoin rajatun ryhmän sijaan sitä, millaisia erilaisia käyttäjiä sisällöllä voisi olla ja millaisia heidän tarpeensa mahdollisesti olisivat. Käyttäjälähtöisestä suunnittelusta tehdessä on tärkeää myös miettiä, millaisissa tilanteissa palvelua käytettäisiin, miksi ja millaisilla laitteilla. Mahdolliset ongelmat voidaan näin estää jo suunnitteluvaiheessa. Tällainen toimintatapa on myös usein taloudellisesti kannattava verrattuna metodiin, jossa kartoitus toteutettaisiin vasta projektin lopussa ja mahdollisesti jouduttaisiin tekemään suurempia muutoksia. (Röksä 2018.)

2.4 Laki digitaalisten palveluiden tarjoamisesta ja WCAG

Vaikka saavutettava suunnittelu on itsessään moraalisesti oikea tapa toteuttaa sisältöjä, velvoittaa siihen myös varsinainen digipalvelulaki. Laki koskee julkisen sektorin toimijoita.

Laki digitaalisten palveluiden tarjoamisesta eli digipalvelulaki astui Suomessa voimaan 1.4.2019. Laki pohjaa Euroopan unionin saavutettavuusdirektiiviin. Lain taustalla vaikuttaa myös YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista, joka korostaa vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia asioida itsenäisesti digitaalisissa ympäristöissä. (Aluehallintovirasto i.a.) Digipalvelulaki velvoittaa julkisen sektorin toimijoita varmistamaan verkkopalveluiden ja sovellusten saavutettavuuden kaikille käyttäjille käyttöä haittaavista toimintaesteistä huolimatta (Selovuo 2019, 17). Nyt vuonna 2023 kaikkien julkisen sektorin digitaalisten palveluiden tulisi olla jo saavutettavuusvaatimusten mukaisia. Digipalvelulain tullessa voimaan vuonna 2019 määritettiin siirtymäaika, joka päättyi verkkosivustojen osalta vuonna 2020 ja mobiilisovellusten osalta vuonna 2021. (Selovuo 2019, 19.)

Käytännössä laki velvoittaa kansainvälisen WCAG-ohjeistuksen A- ja AA-tason kriteerien noudattamiseen. WCAG eli Web Content Accessibility Guidelines on ohjeistus, jonka kansainvälinen World Wide Web -konsortio on kehittänyt. Ohjeistusta käytetään lainsäädännön saavutettavuusvaatimusten perustana monissa maissa. WCAG olisi tulostettuna valtava yli tuhatsivuinen opus täynnä tiukkaa tietoa. (Aluehallintovirasto i.a.) Tämän opinnäytetyön puitteissa siihen ei ole tarvetta perehtyä kokonaan, mutta pääpiirteet on hyvä ymmärtää.

Yksinkertaisimmillaan digipalvelulain pohjana toimii WCAG-ohjeistuksen osa WCAG 2.1 eli Verkkosisällön saavutettavuusohjeistus. Tämä sisältää joukon teknisiä onnistumiskriteerejä, joilla saavutettavuutta mitataan. Verkkosivuston tulee läpäistä kaikki nämä onnistumiskriteerit ollakseen täysin saavutettava. (Papunet 2023.) WCAG jakaa saavutettavuuden neljään periaatteeseen, jotka on kuvattuna kuvassa 3. Kuvassa esillä ovat AA-tasoiset vaatimukset:

havaittavuus, hallittavuus, ymmärrettävyys ja toimintavarmuus. (Selovuo 2019, 25.)

WCAG-periaatteet

HAVAITTAVUUS

Sisältö ja käyttöliittymän osat ovat havaittavissa niillä tekniikoilla, joita käyttäjillä on käytössään.

HALLITTAVUUS

Käyttöliittymän navigaation tulee olla helposti käytettävissä erilaisilla tekniikoilla ilman, että käyttöliittymän ominaisuudet häiritsevät käyttöä.

YMMÄRRETTÄVYYS

Sisältöjen rakenteen tulee olla selkeä ja kielen helposti ymmärrettävää. Toiminnallisuuden tulee olla helposti käsitettävää.

TOIMINTAVARMUUS

Sisältöjen tulee olla käytettävissä erilaisilla laitteilla, selaimilla, käyttöjärjestelmillä ja avustavilla tekniikoilla.

Kuva 3. WCAG-ohjeistuksen neljä periaatetta (Selovuo 2019, 25).

Digipalvelulaki velvoittaa julkisen sektorin toimijoita myös laatimaan saavutettavuusselosteen verkkosivustoilleen. Selosteen laatiminen edellyttää ymmärrystä saavutettavuusvaatimuksista. Selosteen tulee olla esillä verkkosivustolla. Saavutettavuusselosteen sisältö on kuvattu yksinkertaistetusti kuvassa 4. Saavutettavuuden toteutumista kuvataan ABC-luokituksella arvioiden, jolloin A on kaikki saavutettavuusvaatimukset täyttävä ja C ei täytä kriittisiääkään saavutettavuusvaatimuksia. Ei-saavutettavat sisällöt tulee kuvailla tarkasti, ja niiden vajavaisuudelle tulee antaa selitys. Sivuston käyttäjän tulee

pystyä antamaan palautetta saavutettavuudesta sivuston kautta ja palautteenantoväylän tulee olla näkyvillä saavutettavuusselosteessa. Valmis saavutettavuusseloste tulee julkaista sivustolle helposti löydettävään paikkaan. (Aluehallintovirasto i.a.)

Kuva 4. Saavutettavuusselosteen sisältö (Aluehallintovirasto i.a.)

Yhtenä digipalvelulain tavoitteena on tehdä saavutettavuuden huomioimisesta osa normaalia viranomaistoimintaa. Saavutettavuus haluttaisiin ymmärrettävän keskeisenä toimintaperiaatteena kaikessa suunnittelussa, toteutuksessa ja ylläpidossa. (Aluehallintavirasto i.a.) Saavutettavan digitaalisen maailman tulisi lain pakotteen lisäksi perustua myös ymmärrykseen saavutettavuuden hyödyistä (Selovuo 2019, 18).

Digipalvelulaki ei aseta täysin selkeitä ja teknisiä määritteitä saavutettavuuden toteuttamiselle. Aihe on monimuotoinen ja hajanainen. Toiselle saavutettavat asiat eivät välttämättä ole sitä toiselle. (Selovuo 2019, 20.)

Saavutettavuustarpeet tulee arvioida tapauskohtaisesti, mikä voi tehdä saavutettavuudesta hankalahkon asian sen toteuttamista opetteleville.

Digipalvelulain noudattaminen ei kuitenkaan takaa palvelujen

helppokäyttöisyyttä ja saavutettavuutta sinällään. (Aluehallintovirasto i.a.)

Käytettävyyttä voidaan kuitenkin parantaa tuntuvasti ja löytää mahdollisia kompastuskiviä, joihin kiinnittää huomiota jatkossa. Saavutettavuusasiantuntijat luultavasti yleistyvätkin organisaatioissa tulevaisuudessa.

3 Näkövammaisuus

Tässä luvussa tutustutaan näkövammaisuuteen ja näkövammaisten tarpeisiin.

Pohditaan, millaisia haasteita näkövammaisuus saattaa tuoda mukanaan.

Opinnäytetyön kannalta on tärkeää ymmärtää näkövammaisuuteen liittyvää käsitteistöä ja määrittelyjä, jotta pystyy mieltämään näkövammaiset yhtenä

saavutettavuustarpeisena käyttäjäryhmänä. Näkövammaiset käyttävät

teknologioita ja apuvälineitä, jotka helpottavat heidän arkeaan. Useat näistä

saattavat olla tuntemattomia henkilöille jotka eivät niitä tarvitse, joten teen

katsauksen yleisimpiin apuvälineisiin, jotka mahdollistavat verkkosisältöjen ja

sosiaalisen median käyttöä.

3.1 Sokeus ja heikkonäköisyys

Ihmisen näkökyvyn skaala on laaja: toisessa päässä janaa ovat normaalisti

näkevät eli ei-näkövammaiset ja vastakkaisessa päässä täysin sokeat

(Tolkkinen 2022, 7). Termi näkövammaisen kattaa kaikki ne henkilöt, joiden

näkökyky on heikentynyt huomattavasti tai se puuttuu kokonaan. Kun näkökyky

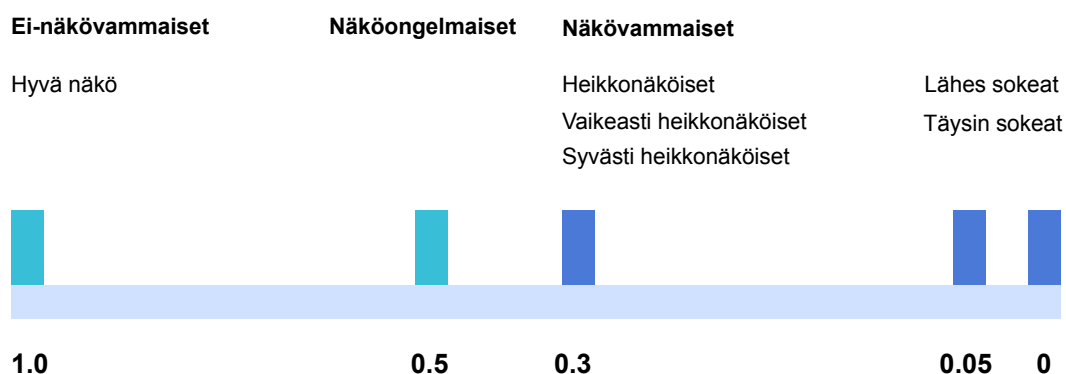
on heikentynyt normaalia arkea rajoittaen, käytetään termiä heikkonäköisyys.

Näkökyvyn puuttuessa kokonaan puhutaan sokeudesta. (Näkövammaisten liitto

2019.) Heikkonäköiset voidaan jaotella kolmeen ryhmään näkövamman

vaikeusasteen mukaan: heikkonäköiset, vaikeasti heikkonäköiset ja syvästi

heikkonäköiset. Sokeat voidaan jakaa kahteen ryhmään: lähes sokeat ja täysin sokeat. (Tolkkinen 2022, 8.) Kuvassa 5 kuvattuna erilaisia näöntarkkuuksia.

Kuva 5. Näöntarkkuus taittovirhekorjauksella janalla kuvattuna (Tolkkinen, 7).

Käytän tässä opinnäytetyössä termejä heikkonäköiset ja sokeat. Opinnäytetyön luonne ei vaadi tämän tarkempaa jaottelua. Heikkonäköisillä tarkoitetaan käyttäjiä, jotka näkevät heikosti mutta jonkin verran ja sokeilla käyttäjiä, jotka eivät näe ollenkaan tai pystyvät näkemään lähinnä valoa (Tolkkinen 2022, 8).

Näkövammaiseksi ei luokitella sellaisia henkilöitä, joiden näkökyky voidaan korjata normaaliksi silmälasien avulla (näköongelmaiset) tai joiden toisessa silmässä näkö on normaali. Myöskään värisokeus ei itsessään ole näkövamma. (Tolkkinen 2022, 7; Näkövammaisten liitto 2019.)

Näkövamma voi olla seuraus sairaudesta tai onnettomuudesta. Suuri osa näkövammaisista on iäkkäitä, sillä tietyt ikääntymiseen liittyvät sairaudet aiheuttavat näkökyvyn heikkenemistä. Suomessa näkövammaisia arvioidaan olevan noin 55 000. Sokeita heistä on noin 10 000. (Keski-Suomen Näkövammaiset 2020.) Heikkonäköisiä on siis moninkertainen määrä sokeisiin verrattuna.

3.2 Katsaus apuvälineisiin

Näkövammaisten käyttämistä apuvälineistä monelle tulee ehkä ensimmäisenä mieleen valkoinen keppi ja opaskoira. Nämä auttavat näkövammaista henkilöä kulkemaan erilaisissa ympäristöissä ja hahmottamaan tiloja. Ne liittyvät siis ennen kaikkea esteettömyyden mahdollistamiseen. Jos esteettömyys on huonosti toteutettua, on esimerkiksi valkoisen kepin kanssa hankalaa liikkua. Keskityn tämän opinnäytetyön puitteissa kuitenkin fyysisen esteettömyyden sijaan digitaalisen maailman esteettömyyteen eli saavutettavuuteen.

Tässä luvussa tehdään katsaus yleisimpiin apuvälineisiin ja teknologiaan, joiden avulla näkövammaisen käyttäjä pääsee käsiksi digitaalisiin sisältöihin eli pystyy liikkumaan esteettömästi digitaalisissa ympäristöissä. Voidaan ajatella, että erilaiset apuvälineet ovat se välikappale, jolla saavutettavasti toteutettuun sisältöön päästään käsiksi. Tietokoneet ja älylaitteet voidaan jo itsessään laskea apuvälineiksi. Kuitenkin on muistettava, että saavutettavuuden ollessa heikosti toteutettua ei apuvälineistäkään saada niiden koko potentiaalia irti.

Näköongelmista kärsivät henkilöt voivat korjata näköään silmälasilla tai piilolinssillä. Näkövammaisilla näkökyky on heikentynyt niin merkittävästi, ettei näköä pystytä korjaamaan silmälasien avulla, joten silmälasia ei voida laskea näkövammaisten apuvälineeksi. Heikkonäköiset saattavat käyttää suurennuslasia tekstien lukemiseen. Suurennuslasia on saatavilla sekä valolla että ilman valoa. (Terveyskylä i.a.) Suurennuslasi toiminee kuitenkin paremmin esimerkiksi paperista sanomalehteä lukiessa kuin verkkouutisia näytöltä lukiessa. Suurin osa tietokoneiden ja älylaitteiden käyttöjärjestelmistä sisältää itsessään suurennusominaisuuden, jota monet heikkonäköiset käyttävät (Näkövammaisten liitto 2019).

Ruudunlukuohjelma eli ruudunlukija tekee sen, minkä jo nimessään lupaakin, eli lukee näkövammaiselle käyttäjälle sisällön, joka näkyy älylaitteen tai tietokoneen näytöllä. Ruudunlukuohjelma kertoo sisällön käyttäjälleen joko puhuttuna (synteettinen puhe) tai pistekirjoituksena, joka tuotetaan

pistenäytölle. Ruudunlukija tarvitsee ääneen lukeakseen puhesyntetisaattorin, joka nykyään onkin jo valmiiksi useiden ohjelmien mukana. Ruudunlukuohjelma on siis varsinainen ohjelma, jonka havaitseman tekstin syntetisaattori lukee ääneen. (Näkövammaisten liitto 2019.) Ruudunlukuohjelma auttaa myös sivustolla navigoimisessa (Lamminen 2020). Ruudunlukuohjelma asennetaan tietokoneille erillisenä ohjelmana ja mobiililaitteille sovelluksena, ellei sitä ole jo valmiiksi integroituna käyttöjärjestelmään. Ruudunlukuohjelmia on lukuisia erilaisia eri käyttöjärjestelmille. Esimerkiksi Applen oma ruudunlukuohjelma on nimeltään VoiceOver, Googella puolestaan on TalkBack-niminen ohjelma. Windowsilla käytössä ovat JAWS for Windows, NVDA ja Lukija. (Lamminen 2020.)

Ruudunlukuohjelman kompastuskivenä on se, ettei se pysty tulkitsemaan mitä tahansa sisältöjä. Epäsaavutettavat sisällöt ovat siis ruudunlukijan ulottumattomissa. Esimerkiksi liian koristeelliset fontit, suuret määrät emojeita tai kuviin upotetut tekstit vaikeuttavat ruudunlukijoiden työtä tai tekevät sen jopa täysin mahdottomaksi. Tämä on se perusteellinen ongelma, jonka äärelle tässä opinnäytetyössä tuonnempana pysähdytään ja johon pyritään etsimään keinoja ja ratkaisuja.

Kuten aiemmin mainittu, ruudunlukija voi tuottaa näytön sisällön myös pistenäytölle tai pistekirjoitusnäytölle. Pistenäyttö on apuväline, joka liitetään tietokoneeseen tai mobiililaitteeseen. Sen näyttöriviltä voi lukea näytön sisällön pistekirjoituksena eli brailleena. Joissain näyttömalleissa on myös pistekirjoitusnäppäimistö, jolla käyttäjä voi itse kirjoittaa. Pistetulostimella puolestaan voi tulostaa kirjoitetun tekstin pistekirjoitukseksi. (Näkövammaisten liitto 2019.)

On myös monia muita yksittäisiä keinoja, joilla näkövammaisen käyttäjän tietoteknisten laitteiden saavutettavuutta ja käytettävyyttä voidaan parantaa. Esimerkiksi heikkonäköisillä käyttäjillä suurikokoinen näyttö, hiiren asetusten muokkaaminen sekä värien ja fonttien asetusten säätäminen voi helpottaa

käyttöä. Mobiililaitteella kirjoittamista voi helpottaa erillisellä siihen tarkoitettulla näppäimistöllä. (Näkövammaisten liitto 2019.)

4 Saavutettavuuden huomioiminen Instagramin julkaisuissa

Tässä luvussa tarkastellaan käytännön tapoja, joilla saavutettavuutta pystytään toteuttamaan sosiaalisessa mediassa, tarkemmin Instagramissa. Instagram somekanavana valikoitui tarkempaan tarkasteluun tässä opinnäytetyössä siksi, että se on yksi Metropolia ammattikorkeakoulun Puhtaat ja kestävät ratkaisut - innovaatiokeskittymän toimijoiden tärkeimmistä someviestintäkanavista ja osana tekemääni saavutettavuusohjeistusta. Instagram on myös suosittu ja tunnettu sosiaalisen median kanava, jossa saavutettavuuteen on panostettu tietyiltä osin.

4.1 Instagram somealustana

Instagram sosiaalisen median kanavana perustuu vahvasti visuaalisuudelle. Instagramin kautta jaetaan kuvia ja videoita. Instagramin kautta pystyy myös lähettämään viestejä toisille käyttäjille.

Aihetta tuntemattomille voi olla hyödyksi käydä Instagramin termistöä ja ominaisuuksia hiukan läpi. Monet Instagramista tutuista termeistä kääntyvät huonosti suomen kielelle, kuten feed ja reels. Esimerkiksi Stories-videot kääntyvät jo melko luontevasti Tarinoiksi, mutta käytän tässä yhteydessä kuitenkin niiden englanninkielisiä termejä.

Instagramiin tehtävät postaukset ovat julkaisuja, joita voidaan tehdä kuva- tai videomuodossa. Feediin eli kuvavirtaan postattava kuva näkyy käyttäjän profiilissa pysyvästi. Stories-video puolestaan näkyy käyttäjän profiilissa vain 24 tuntia. Storyyn voi julkaista sekä kuvia että videoita. Videoihin voi lisätä ääntä, musiikkia ja tekstiä.

Reels on Instagramissa verrattain uusi ominaisuus, TikTok-sovelluksestakin tuttu videoformaatti. Ne ovat yleensä nopeatempoisia, editoituja videopätkiä, joihin on lisätty ääntä tai musiikkia. Reels-videoiden tarkoitus on olla hauskoja ja viihdyttäviä. (Instagram 2023).

4.2 Kuvasisällöt

Sokeat käyttäjät eivät pysty näkemään Instagramin feed-kuvia ja heikkonäköiset näkevät ne huonosti. Kuvien ymmärtämisen helpottamisessa auttaa alt-teksti.

Alt-teksti eli alternative text tarkoittaa vaihtoehtoista tekstiä, jonka voi antaa kuvalle. Ruudunlukulaite lukee alt-tekstin henkilölle, joka ei näe kuvaa. Alt-tekstin avulla näkövammaisenkin saa kuvasta olennaisen ja tarvittavan tiedon. (Näkövammaisten liitto 2019) Kuvaileva teksti kannattaa lisätä Instagramin kuviin aina itse, sillä Instagram tekee sen muuten automaattisesti. Lopputulos ei välttämättä aina ole halutunlainen.

Moni hyppää tämän vaiheen yli Instagram-postausta tehdessään. Hyvä alt-teksti on sellainen, joka on ylipäättään olemassa. Tärkeintä on, että kirjoittaa tekstin. Tekstin on hyvä olla lyhyt ja selkeä ja kertoa kuvasta kaikki olennainen, joka siitä tulisi tietää. Tekstissä kuvaillaan objektiivisesti kuvassa olevia asioita niiltä osin kuin se on tarpeellista. Adjektiiveja kannattaa käyttää säästellen, kannattaa enemmän kirjoittaa, että henkilö hymyilee sen sijaan että kirjoittaisi henkilön olevan kaunis. Alt-teksti lopetetaan aina pisteeseen. (Näkövammaisten liitto 2019.)

On kuitenkin otettava huomioon, että alt-teksti ja kuvateksti eivät ole sama asia. Ruudunlukija lukee molemmat tekstit erikseen, jolloin on mielekäästä, että alt-teksti kuvailee pelkän kuvan sisällön ja kuvatekstissä kerrotaan kaikille käyttäjille halutut asiat, jotka halutaan infota. Muuten ruudunlukulaitteen käyttäjä joutuu kuuntelemaan saman asian kahteen kertaan.

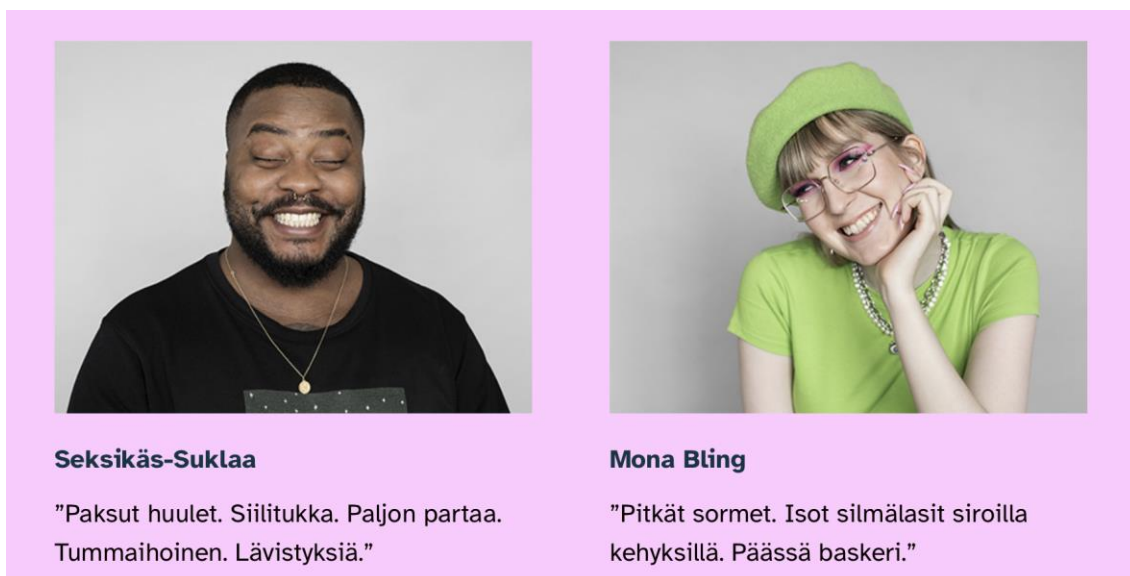
Välillä kuvat saattavat olla puhtaasti kuvituskuvia tai koristeita. Jos kyseessä on täysin tekstin kannalta merkityksetön kuva joka ei tuo lisäarvoa eikä

informaatiota, voi olla perusteltua jättää alt-teksti pois. (Kataja 2019.) Ajattelisin kuitenkin, että myös näkövammaiset käyttäjät ansaitsevat tiedon kuvasta, esitti se mitä tahansa. Tällaisessa tilanteessa voi helposti käydä niin, ettei alt-tekstiä anneta silkkää laiskuuttaan ja aletaan arvottaa eri kuvia informaation tärkeyden perusteella.

Instagramin ohje- ja tukikeskuksesta löytyy ohjeet alt-tekstien lisäämiseen. Instagramissa alt-tekstin lisääminen on nopeaa ja helppoa. Julkaisua tehdessä valitaan Lisäasetukset > Kirjoita vaihtoehtoinen teksti.

Julkisen sektorin toimijoilla ja organisaatioilla on lain luoma vaade tuottaa saavutettavia sisältöjä, kuten aiemmin tässä opinnäytetyössä mainittiin. Lain koura ei kuitenkaan ulotu tavallisiin kansalaisiin ja heidän tuottamiinsa sosiaalisen median sisältöihin. Kukaan ei velvoita yksityishenkilöitä luomaan sosiaalisen median kuvilleen vaihtoehtoisia tekstejä. Ihmisten tietoisuus vaihtoehtoisten ja kuvailevien tekstien tarpeellisuudesta tuntuu myös olevan vähäistä, ellei itse tai joku lähipiiriin kuuluva henkilö satu niistä suoranaisesti hyötymään.

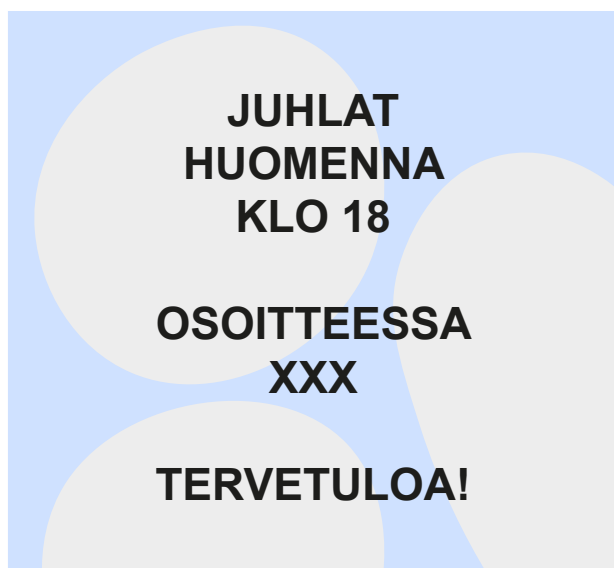
Syksyllä 2022 lanseerattiin kampanja, jolla tätä aihetta lähdettiin tuomaan esiin. Minun Kuvani -kampanjan takana oli monta eri toteuttajaa, mukaan lukien Näkövammaisten liitto ja Invalidiliitto. Kampanjassa haluttiin tuoda vaihtoehtoisen tekstin käsitettä esille ja kaiken kansan tietoon. Kampanja kannusti jokaista kuvailemaan itseään ulkonäöllisesti ja lisäämään kuvauksen alt-tekstinä omiin somekuviinsa (kuva 6). (Minun Kuvani 2022.)

Kuva 6. Hyvä alt-teksti on lyhyt ja selkeä kuvailu (Minun kuvani -kampanja & Inberg 2022).

Kampanja oli ehdottoman tärkeä muistutus siitä, että ilman alt-tekstejä Instagramin kuvat ovat näkövammaisille käyttäjille pelkkiä tyhjiä ruutuja, joiden sisältöä voi vain arvailla.

Saavutettavuutta voidaan alkaa ajatella jo kuvaa luotaessa. Sokeita käyttäjiä varten kuvalle täytyy luoda vaihtoehtoinen teksti eli alt-teksti, joka onnistuu kuvan lisäämisen yhteydessä tai jälkikäteen. Heikkonäköisiä käyttäjiä ajatellen voidaan kuitenkin miettiä kuvan saavutettavuutta myös visuaalisin keinoin, kuten kuvassa 7.

Kuva 7. Esimerkki kuvasta, jossa on huomioitu heikkonäköiset käyttäjät (Näkövammaisten liitto 2019).

Heikkonäköisiä käyttäjiä voivat auttaa seuraavat seikat kuvan toteutusvaiheessa:

- Mahdollinen teksti kuvaan tarpeeksi suurella fonttikoolla.
  - Selkeä, tarpeeksi paksu fontti.
  - Teksti rauhallisella taustalla.
  - Tarkista värien riittävä kontrasti taustan ja tekstin välillä.
  - Tarkista, että haluttu asia erottuu kuvasta huomio kiinnittyy oikeaan paikkaan.
  - Kerro kuvan tekstisisältö myös kuvatekstissä.
- (Näkövammaisten liitto 2019.)

4.3 Videosisällöt

Erilaiset videosisällöt ovat Instagramin vaikeimmin saavutettavaa maastoa. Stories- ja Reels -videot ovat suosittuja Instagramin käyttäjien keskuudessa. Reels-videot ovat enintään 90 sekunnin mittaisia videotallenteita, joita usein editoidaan lisäten musiikkia, ääntä ja erilaisia efektejä (kuva 8). Instagramin algoritmi suosii Reels-videoita eli kiittää tekijöitään niiden tekemisestä nostamalla heidän näkyvyyttään. Reels-videoiden tarkoitus on olla hauskoja ja viihdyttäviä (Instagram 2023). Videoklippien muodossa voidaan kuitenkin tuoda esiin myös tärkeää informaatiota, jolloin saavutettavuuden tarve nousee suurempaan rooliin.

Kuva 8. Instagramin algoritmi suosii Reels-videoita (Instagram 2020).

Instagramin käyttäjät tekstittävät usein videosisältöjään. Tämä on saavutettavaa ja kätevää kuulovammaisten lisäksi myös niille käyttäjille, jotka katsovat Instagramin videoita ilman ääniä, vaikkapa ruuhkabussissa. Tekstityksistä voi olla apua heikkonäköisille käyttäjille, mutta ruudunlukijaa käyttävät eivät hyödy niistä. Ruudunlukiohjelmat eivät osaa poimia tekstiä videotallenteesta koska eivät tunnista sitä tekstiksi vaan tulkitsevat sen osana kuvaa. Toki näkövammaiset voivat kuunnella videon, mutta toisinaan videon teksteissä saatetaan tuoda esille enemmän ja tärkeää informaatiota, jota ei puhuta välttämättä ääneen.

Instagramin videomateriaalien saavutettavuus on monimutkainen aihe, joka tuntuu olevan vielä kehitysvaiheessa. On kuitenkin olemassa kourallinen keinoja, joilla parantaa videoiden saavutettavuutta näkövammaisia käyttäjiä ajatellen:

- Videoilla voi kuvailla asioita puheella ja kertoa mitä tapahtuu, missä on, keitä muita paikalla on, mitä ollaan tekemässä jne.
- Stories- tai Reels-muodossa ei kannata julkaista sellaista informaatiota, mitä ei voi saada muualta. Varmista, että sama informaatio löytyy myös feedistä.
- Jos esität Storyssa kysymyksen, tarjoa myös saavutettava vastausmahdollisuus. Kysy sama kysymys myös feedissä. (Näkövammaisten liitto 2019.)
- Esitä videon olennainen sisältö myös tekstimuodossa julkaisun tekstikentässä. Kerro mistä videossa on kyse ja mistä siinä puhutaan. Pyri tiiviiseen kuvaukseen videolla käsitellystä aiheesta. Koko videon sisältöä ei välttämättä ole mielekästä kirjoittaa auki. (Papunet 2023.)

Heikkonäköiset käyttäjät voidaan huomioida videomuotoisissa materiaaleissa samaan tapaan kuin kuvajulkaisuissakin, joita käsiteltiin aiemmassa luvussa. Heikkonäköisiä ajatellen voi kiinnittää huomiota fonttivalintaan, fonttikokoon ja värien kontrasteihin (Näkövammaisten liitto 2019).

4.4 Kirjaintyyppien visuaalinen saavutettavuus

Saavutettavuutta ajatellen parhaat kirjaintyypit, tuttavallisemmin fontit, ovat yksinkertaisia ja selkeitä. Päätteettömät eli sans-serif -tyyppiset kirjaintyypit ovat usein kaikista saavutettavimpia. Tällaisia ovat esimerkiksi Arial, Verdana ja Helvetica. (Esteetöntä opiskelua i.a.) Heikkonäköisten henkilöiden on helpompi lukea tekstiä, kun käytetty kirjaintyyppi on selkeä ja kirjainten muodot johdonmukaisia. Tästä hyötyvät myös esimerkiksi henkilöt, joilla on lukivaikeus. Koristeelliset, käsialamaiset kirjaintyypit puolestaan ovat usein ei-saavutettavia. (Esteetöntä opiskelua i.a.).

Instagramilla on käytössä useita erilaisia kirjaintyyppejä. Niitä käytetään enimmäkseen videosisällöissä, eli Reels- ja Storyvideoissa. Kuten aiemmin mainittu, ruudunlukulaitteet eivät tunnista videoiden tekstisisältöjä tekstiksi eivätkä pysty lukemaan niitä. Heikkonäköisille käyttäjille kirjaintyypeillä on kuitenkin merkitystä.

Kuvassa 9 on käytetty erilaisia Instagram Storyissa käytössä olevia kirjaintyyppejä. Kirjaintyyppin voi valita Instagramin omasta valikoimasta, mutta erilaisten sovellusten avulla kirjaintyyppejä voi myös ladata muualta (Halonen 2022). Kuva havainnollistaa, kuinka paljon kirjaintyyppien valinnalla on merkitystä saavutettavuuden kannalta. Ei-näkövammaisen henkilönkin on hankalampi lukea kapeaviivaisella, käsialamaisella kirjaintyyppillä kirjoitettua tekstiä, kun taas paksumpi, selkeämpi kirjaintyyppi erottuu parhaiten.

Saavutettava?
SAAVUTETTAVA?
Saavutettava?

Saavutettavampi
ENTÄ TÄMÄ?
Paremmin
saavutettava

Kuva 9. Erilaisia Instagramin kirjaintyyppejä (Nyman 2023).

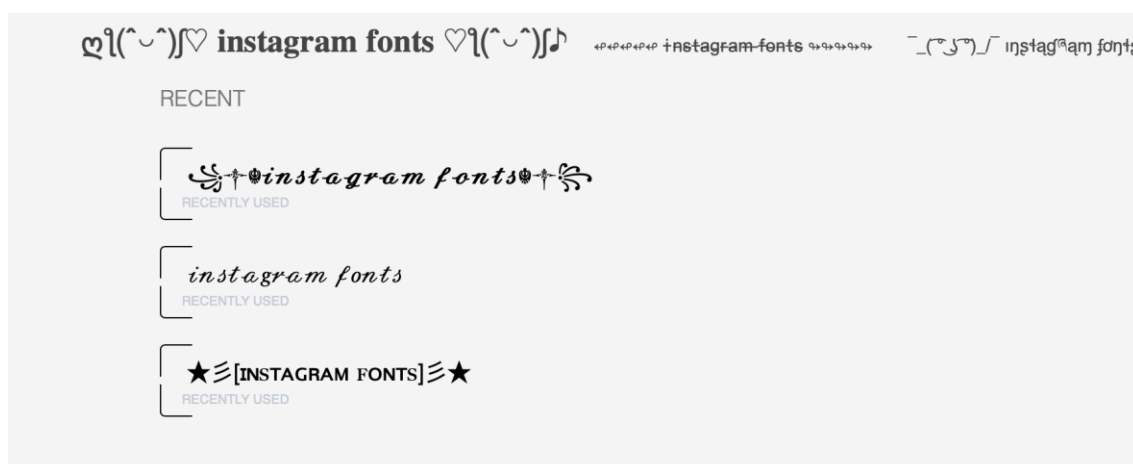
Muihin tekstisisältöihin, esimerkiksi kuvateksteihin ja kommentointiin on oma kirjaintyyppinsä. Kirjaintyypeissä on eroa käyttöjärjestelmien välillä, riippuen siitä onko käyttäjällä käytössään iOS vai Android. (Instagram 2023) Tästäkin syystä varsinaista kirjaintyyppiä ja sen tietoja on hankala jäljittää, mutta toisaalta se ei myöskään ole olennaista tämän aiheen kannalta. Kirjaintyyppi on

selkeä ja päätteetön ja täyttäne saavutettavuuden vaateen. Instagramilla on käytössä melko pieni fonttikoko. Onneksi apuvälineet, kuten käyttöjärjestelmien omat suurennustoiminnot voivat auttaa monia heikkonäköisiä käyttäjiä näkemään pienen pistekoon tekstiä.

Tekstisisältöjen visuaalista saavutettavuutta voidaan Instagramissa tukea valitsemalla käytettävät kirjaintyypit tarkkaan. Kuten mainittu, päätteettömät, selkeät ja paksuviivaiset kirjaintyypit toimivat parhaiten (Esteetöntä opiskelua i.a.). Tekstit kannattaa pitää selkeinä ja tekstin määrä lyhyehkönä. Tekstin ja taustan välisen kontrastin tulee olla riittävä, jotta teksti erottuu.

Olen törmännyt itsekin saavutettavuusongelmaan Instagramin kirjaintyyppien kanssa Story- tai Reelsvideoita katsellessani. Koristeelliset kirjaintyypit ovat välillä todella hankalia lukea, varsinkin pienessä pistekoossa tai taustaa vasten, jossa värikontrasti ei ole tarpeeksi suuri. Pidemmät tekstimassat pienessä pistekoossa vaativat paljon keskittymistä. Jälleen yksi esimerkki siitä, että saavutettavuudesta suunnittelusta hyötyisivät kaikki.

Instagramiin saa tuotua myös netistä ladattavia koristeellisia ”Instagramfontteja” (eng. Instagramfonts). Nämä eivät ole Instagramin kehittämiä kirjaintyyppejä, mutta monet käyttävät niitä koristamaan esimerkiksi omaa profiiliaan. Esimerkkejä fonteista kuvassa 10. Nämä kirjaintyypit eivät ole oikeastaan ollenkaan kirjaintyyppejä vaan koodipätkiä, jotka sisältävät esimerkiksi erilaisia symboleja ja pieniä kuvia. (Lall 2021.)

Kuva 10. Koristeellisia ”Instagramfontteja” (Fonts of Insta i.a.)

Nämä koristeelliset tekstit ja kuvat saattavat näyttää mukavilta vaikkapa profiilitekstin yhteydessä, mutta ovat saavutettavuuden kannalta hankalia. Ruudunlukija ei nimittäin ymmärrä niitä kirjaimina eikä edes kuvina, vaan matemaattisina merkkeinä. (Lall 2021.) Jos kirjoitat Instagramin profiiliin tärkeitä tietoja näillä ns. Instagramfonteilla, jää tieto ruudunlukulaitteita käyttävien saavuttamattomiin. Tällaiset tekstit ja symbolit voivat olla vaikealukuisia myös heikkonäköisille tai oikeastaan ihan kenelle tahansa.

4.5 Hashtagit ja emojiit

Hashtagit eli aihetunnisteet tai avainsanat ovat hyödyllisiä Instagramin sisältöjen löydettävyyden kannalta. Hashtagit merkitään käyttämällä #-symbolia eli niin kutsuttua risuaitaa sanan edessä. Hashtagien avulla voi löytää keskustelua ja kuvia haluttuihin aiheisiin liittyen (Näkövammaisten liitto 2019). Hashtageja kannattaa käyttää, mutta on hyvä muistaa muutama keino, joilla niistä saadaan saavutettavampia.

Jos hashtagissa on useampi kuin yksi sana, kannattaa jokainen sana kirjoittaa isolla alkukirjaimella. Esimerkiksi #SaavutettavatHashtagit tai #NäkövammaisetSomessa. Tällöin niiden luettavuus helpottuu kaikille ja ruudunkukuohjelma lukee sanat erillisinä. (Papunet 2023.) Tämä on hyvä esimerkki siitä, kuinka saavutettavat ratkaisut hyödyttävät meitä kaikkia, sillä

kenen tahansa on hankala lukea sanoja peräkkäin kun ne eivät erotu toisistaan. Ääkkösiä voi käyttää hashtageissa huoletta.

Tekstien lukeminen ruudunlukulaitteella vaikeutuu, jos hashtageja on käytetty tekstin sisällä. Ne kannattaakin sijoittaa tekstin loppuun. (Papunet 2023.) Mikä vielä parempaa, hashtagit voi postauksen kuvatekstin sijaan kasata postauksen kommentteihin, ikään kuin kommentoisit omaa postaustasi. Muutoin näytönlukulaite lukee hashtagit osana kuvatekstiä, ja sitä voi olla rasittava kuunnella. Instagramin algoritmi tunnistaa hashtagit myös kommentteista, mutta näytönlukija jättää ne väliin. (iBec Creative i.a.)

Emojit ovat saavutettavuutta ajatellen monitahoinen asia. Useat peräkkäiset emojiit saattavat näyttää kivoilta ja tuoda väriä, mutta tekstin seassa ruudunlukuohjelman käyttäjän voi olla hankala ymmärtää niitä (Saavutettavasti.fi 2022). Kannattaa myös huomioida, että ruudunlukuohjelma tosiaan lukee jokaisen emojin erikseen ääneen (esimerkiksi ”Sydän. Sydän. Sydän. Sydän. Sydän. Sydän.”) joka voi olla ruudunlukulaitteen käyttäjälle turhauttavaa. Emojeita kannattaa siis käyttää maltillisesti, eikä niillä koskaan kannata korvata sanoja (Autioniemi i.a.).

5 Lopuksi

Tavoitteenani tässä opinnäytetyössä oli tutkia saavutettavuutta ja näkövammaisuutta yleisesti ja selvittää, millaisilla ratkaisuilla Instagramissa voidaan varmistaa visuaalisen saavutettavuuden toteutuminen, kun käyttäjäryhmänä ovat näkövammaiset henkilöt.

Näkövammaiset käyttävät sosiaalista mediaa aivan kuten muutkin, vaikkakin hieman eri keinoin. Instagramia oli mielenkiintoista tutkia visuaalisen saavutettavuustarpeen näkökulmasta. Instagram tuntuu panostavan saavutettavuuteen monin paikoin ja tekee sen hyvin yksinkertaiseksi toteuttaa (esimerkiksi vaihtoehtoisten tekstien lisääminen). Voidaan ajatella, että Instagram alustana mahdollistaa saavutettavan suunnittelun tiettyyn pisteeseen

asti, jonka jälkeen valta toteuttaa tai olla toteuttamatta saavutettavuutta on Instagramin käyttäjällä itsellään. Julkisen sektorin toimijoita velvoittaa toki myös Digipalvelulaki.

Instagramin videosisältöjen huono saavutettavuus jäi mietityttämään itseäni. Videomuotoinen formaatti on nykyään todella yleinen tapa esittää asioita sosiaalisen median kanavissa. Voi vain toivoa, että ruudunlukuteknologiaa kehitettäisiin jatkossa tunnistamaan videoihin lisätyt tekstit erillisinä teksteinä.

Opin opinnäytetyön tekemisen aikana paljon uutta esimerkiksi näkövammaisten apuvälineistä ja saavutettavuuden lainsäädännöstä, johon ei välttämättä olisi muuten tullut yhtä tarkkaan perehdyttyä. Sain tämän työn tekemisestä hyvät eväät visuaaliseen saavutettavuuteen, joita pystyn hyödyntämään suunnitellessani sosiaalisen median julkaisujen ohjeistusta Metropolia ammattikorkeakoulun Puhtaat ja kestävät ratkaisut -innovaatiokeskittymälle. Koin tämän opinnäytetyön tekemisen eräänlaisena taustatyönä samalla kun kirjoitin ohjeistusta tämän työn rinnalla. Koin opinnäytetyön tekemisen myös hyvänä mahdollisuutena perehtyä yhteen ohjeistuksen osa-alueeseen eli saavutettavuuteen paremmin, kuin mitä se olisi muutoin ollut ajallisesti mahdollista.

Koen aiheen opinnäytetyön tekemisen jälkeen vieläkin tärkeämpänä kuin ennen. Haluan jatkossa ottaa saavutettavuuden huomioon entistä enemmän omissa töissäni ja panostaa sen toteutumiseen. Saavutettavuuden tavoittelu voi olla turhauttavaa ja voi tulla helposti tunne, ettei maaliviivaa näy ollenkaan. Tällaisina hetkinä täytyy ajatella, että varmistaa saavutettavuuden toteutumisen niin hyvin kuin vain voi. Pientenkin esteiden poisto on suuri asia monelle.

Lähteet

Aluehallintovirasto. Saavutettavuusvaatimukset. Verkkosivusto. <https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi/yleista-saavutettavuudesta/> (viitattu 5.4.2023).

Autioniemi, Sanni. Saavutettavuus sosiaalisessa mediassa– näin teet sisällöistäsi soveltuvia jokaiselle käyttäjälle. Artikkel. <https://www.viralmedia.fi/blogi/saavutettavuus-sosiaalisessa-mediassa> (viitattu 10.4.2023).

Esteetöntä opiskelua. Painetut ja tulostetut asiakirjat sekä saavutettavuus. Verkkosivusto. <https://esok.fi/stivisuositus/painotuotteet-ja-tulosteet/painetut-ja-tulostetut-asiakirjat-seka-saavutettavuus> (viitattu 8.4.2023).

Finlex 2019. Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta. Verkkosivusto. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190306> (viitattu 5.4.2013)

Gilbert, Regine M. 2019. Inclusive design for a digital world: Designing with accessibility in mind. New York: Apress Media.

Halonen, Sanna 2022. Kustomoidut fontit Instagramiin. Verkkosivu. <https://media-assari.fi/kustomoidut-fontit-instagramiin/> (viitattu 10.4.2023). Hermiö, Anna, Merimaa, Maija, Wallin, Riikka, Wegmüller, Marianne & Åman Kyrrö, Milla 2021. Hankeviestinnän käsikirja. Helsinki: Metropolia ammattikorkeakoulu.

Holmes, Kat 2018. Mismatch: How inclusion shapes design. Lontoo: The MIT Press.

iBec Creative. How to make Instagram more accessible and why it's important.

Kirjoitus. <https://ibeccreative.com/how-to-make-your-instagram-more-accessible-and-why-its-important/> (viitattu 2.4.2023).

Instagram 2023. Verkkosivusto. <https://about.instagram.com/features/reels> (viitattu 5.4.2023)

Kataja, Juuso 2019. Vieraskynä: Kuvien alt-tekstit. Artikkel. <https://saavutettava.fi/2019/12/15/vieraskyna-kuvien-alt-tekstit/> (viitattu 10.4.2023).

Keski-Suomen Näkövammaiset 2020. Verkkosivusto. <https://www.ksn.fi/fi/tietoa-nakovammaisuudesta-0> (viitattu 29.3.2023).

Lall, Christina 2021. Why You Should Stop Using Instagram Fonts. Blogikirjoitus. <https://medium.com/swlh/why-you-should-stop-using-instagram-fonts-36d47032df69> (viitattu 10.4.2023).

Lamminen, Ville 2020. Saavutettavasti. Hyvä tietää ruudunlukuohjelmista. <https://www.saavutettavasti.fi/hyva-tietaa-ruudunlukuohjelmista/> (viitattu 8.4.2023).

Minun kuvani 2022. Kampanja. <https://minun-kuvani.fi> (viitattu 4.4.2023)

Näkövammaisten liitto. Verkkosivu. <https://www.nkl.fi> (viitattu 8.4.2023).

Papunet 2023. Saavutettavuus. Verkkosivusto. <https://papunet.net/saavutettavuus/> (viitattu 9.4.2023).

Raffaelli, Baires 2020. The fast guide to accessibility design. Amsterdam: BIS Publishers.

Röksä, Jarmo 2018. EU:n saavutettavuusdirektiivi – Mitä siitä pitäisi tietää? Blogikirjoitus. Humak. <https://www.humak.fi/blogit/eun-saavutettavuusdirektiivi-mita-siita-pitaisi-tietaa/> (viitattu 10.4.2023).

Saavutettavasti.fi 2022. Verkkosisältöjen saavutettavuus sosiaalisessa mediassa. Verkkosivusto. <https://www.saavutettavasti.fi/verkkosisaltojen-saavutettavuus/saavutettavuus-sosiaalisessa-mediassa/> (viitattu 6.4.2023).

Selkeästi meille. Mitä on kognitiivinen saavutettavuus? Verkkoartikkeli. <https://www.selkeastimeille.fi/kognitiivinen-saavutettavuus/mita-on-kognitiivinen-saavutettavuus/> (viitattu 27.3.2023).

Selovuo, Kari 2019. Saavutettavuusopas. Helsinki: Kari Selovuo.

Terveyskylä 2021. Heikentynyt näkö –apuvälineet. Verkkosivusto. <https://www.terveyskyla.fi/kuntoutumistalo/kuntoutujalle/nakemisen-ongelmat/heikentynyt-nako-apuvalineet> (viitattu 9.4.2023).

Tolkkinen, Laura 2022. Näkövammarekisterin vuosikirja 2021. Julkaisu. Näkövammaisten liitto. <https://cms.nkl.fi/sites/default/files/2022-11/Nakovammarekisterin%20vuosikirja%202021%20verkko.pdf> (viitattu 10.4.2023).

University of Washington. Verkkosivusto. <https://www.washington.edu/doit/universal-design-education-principles-and-applications> (viitattu 11.4.2023).

Vastuullinen tiede 2019. Vain saavutettava tieto kuuluu kaikille. Kirjoitus. <https://vastuullinentiede.fi/fi/jatkokaytto/vain-saavutettava-tieto-kuuluu-kaikille> (viitattu 8.4.2023).

Vates. Fyysinen esteettömyys. Verkkosivusto. <https://www.vates.fi/tietopaketit/tyoelaman-saavutettavuus/fyysinen-esteettomyys.html> (viitattu 9.4.2023).

Kuvalähteet

Kuva 6. Pia Inberg 2022. Minun kuvani- kampanja. <https://minun-kuvani.fi/kampanja/> (10.4.2023).

Kuva 8. Instagram 2020. <https://about.instagram.com/blog/announcements/introducing-instagram-reels-announcement> (10.4.2023).

Kuva 10. Fonts of Insta. <https://www.washington.edu/doit/universal-design-education-principles-and-applications> (10.4.2023).